

ד"ר בני גזונדהייט נס חנוכה ומלכות החשמונאים במשנת הרמב"ם
 טללי אורות יא (תשס"ד), 137-145

Beni Gesundheit: The Miracle of Hanukkah and the Hasmonean Kingdom in Maimonides' Teaching. *Talelei Orot 11 (2004) 137-145 (Hebrew).*

1135-1204
 כ' טבת תתקס"ה
www.tefillah.org

www.tefillah.org

Rabbi Israel Alter

(1777 - 1894)

Grandson and student of
the Sfhat Emet

רבי ישראל אלטר

(1777 - 1894)

נכדו ותלמידו של
בעל "שפת אמת"

Shabbat 21b:

The Sages taught: It is a mitzva to place the Chanukah lamp at the entrance to one's house on the outside], so that all can see it]. If he lived upstairs, he places it at the window adjacent to the public domain. **And in a time of danger, [when the gentiles issued decrees to prohibit kindling lights,] he places it on the table and that is sufficient to fulfill his obligation.**

Tehilim 23, 5: You prepare a **table** before me **in the presence of my enemies** You anoint my head with oil. My cup is full.

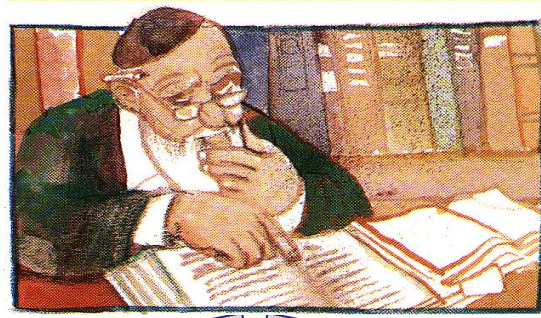
שבת כ"א ע"ב

תנו רבנן: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. **ובשעת הסכנה - מניחה על שלחנו, ודינו.**

תהלים כ"ג, ה: תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן
**נְגַד צָרָיִי דְשִׁנְתָּ בְשֶׁמֶן רֵאשִׁי כּוֹסִי
רוּיָה:**

Rabbi Yehuda
Amital z"z"l
1924-2010

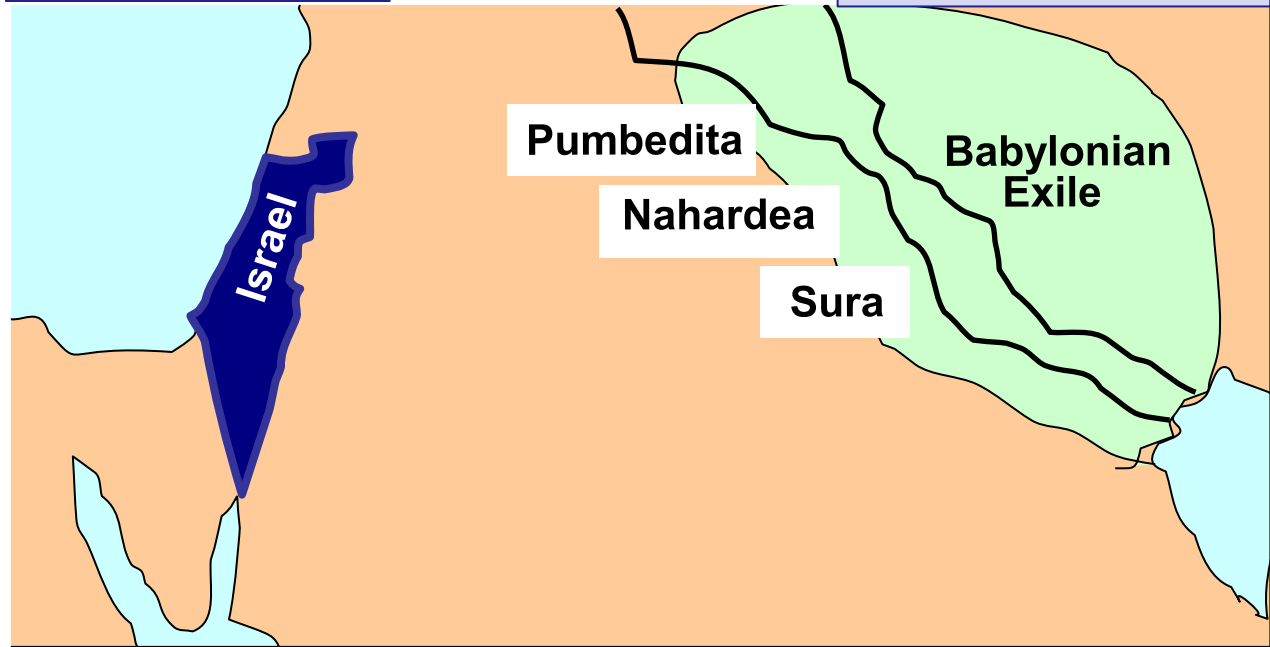

"Al Hanisim"
Masechet Sofrim

Babylonian Talmud
Shabbat 21b

Maimonides

נס חנוכה ומלכות החשמונאים – בתלמוד בבלי, במסכת סופרים ובמשנת הרמב"ם

רמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"א-ה"ג)

הל' חנוכה פ"ג ה"א-ה"ג:
ה"א: בבית שני כשמלכי יון גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהורות וצר להם לישראל מאוד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם א-להי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנים עד החורבן השני.
ה"ב: וכשגברו ישראל על אויביהם ואיבדום, בחמישה ועשרים בחודש כסליו היה. ונכנסו להיכל, ולא מצאו שמן טהור אלא פך אחד; ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים - עד שכתשו זיתים, והוציאו שמן טהור.
ה"ג: ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה.

"על הניסים" (ניאשכנז) ע"פ מסי' סופרים כ"ו

על הניסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימי ההם בזמן הזה: בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו. כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשפיתם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך: ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם. רבת את ריבם. דנת את דינם. נקמת את נקמתם. מסרת גבורים ביד חלשים. ורבים ביד מעטים. וטמאים ביד טהורים. ורשעים ביד צדיקים. וזדים ביד עוסקי תורתך. ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך. ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה: ואחר כן באו בניך לדביר ביתך. ופנו את היכלך. וטהרו את מקדשך. והדליקו נרות בחצרות קדשך. וקבעו שמונת ימי חנכה אלו. להודות ולהלל לשמך הגדול:

משותף שבת כ"א ע"ב

מאי חנוכה דתנו רבנן **בכ"ה בכסליו** יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון **שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה**

נס פך השמן, ניצחון החשמונאים, חזרת מלכות לישראל "יתר על מאתיים שנים"
"נס" של פך השמן וניצחון החשמונאים בהקשר הרחב של התחלת תקופה היסטורית חדשה, שהמשיכה מעל 200 שנה עם עצמאות שלטונית לעם ישראל משנה מידות פ"ב מ"ג: "פרצות ... שפרצום מלכי יון ..."
ביטול הדת ("ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות"), לחץ כלכלי ("ופשטו ידם בממונם"), ולחץ חברתי-דתי ("ובבנותיהם"), כיבוש והריסת ירושלים ("ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות"), טומאת המקדש ("וטמאו הטהורות")
ניצחון צבאי ומדיני של החשמונאי הכהנים הגדולים, שהמשיך למשך 200 שנה עד לחורבן בית שני.
הכהנים הגדולים פעלו, הושיעו את ישראל, והעמידו מלך לישראל.
החשמונאים = "והעמידו מלך מן הכהנים ..."

ניצחון המכבים, תשועת ישראל, טיהור המקדש וקידוש ה' בעולם
תיאור המצב על פי התפישה של ארץ ישראל באותו דור: המקדש, תשועת ישראל, "ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה
השכחת התורה והעברת ישראל מחוקי ה'; בקשה לתשועה בימינו "וכן עשה עמנו ... (מס' סופרים)
ניצחון צבאי של אותו הדור, בזכות הקב"ה בלבד
ציון התקופה והנהגת העם ("בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו... עמדת להם בעת צרתם...")
מלכות יוון מול הקב"ה = "כשעמדה ... עמדת"

"הנס" -	פך השמן -
הרקע ההיסטורי	פולחן האש בגלות בבל (פרסים); הנס הוא שיהודים מדליקים אש (אך "בשעת סכנה" - בבית; רש"י שם)
המצוקה	טומאת הקדש והשמנים על ידי היוונים
תשועה וניצחון	Ø
תפקיד הכהנים	הכשר על טהרת השמנים (חותמו של כהן גדול)
"עמד"	Ø

בני גזונדהייט 'נס חנוכה ומלכות החשמונאים במשנת הרמב"ם' טללי אורות יא (תשס"ד), 137-145

נס חנוכה ומלכות החשמונאים – בתלמוד בבלי, במסכת סופרים ובמשנת הרמב"ם

Shabbat 21b

The Gemara asks: **What is Chanukah**, and why are lights kindled on Chanukah? The Gemara answers: **The Sages taught in Megillat Ta'anit: On the twenty-fifth of Kislev, the days of Chanukah are eight. One may not eulogize on them and one may not fast on them. What is the reason? When the Greeks entered the Sanctuary they defiled all the oils that were in the Sanctuary by touching them. And when the Hasmonean monarchy overcame them and emerged victorious over them, they searched and found only one cruse of oil that was placed with the seal of the High Priest, undisturbed by the Greeks. And there was sufficient oil there to light the candelabrum for only one day. A miracle occurred and they lit the candelabrum from it eight days. The next year the Sages instituted those days and made them holidays with recitation of *Hallel* and special **thanksgiving** in prayer and blessings.**

משותף	שבת כ"א ע"ב
	מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה

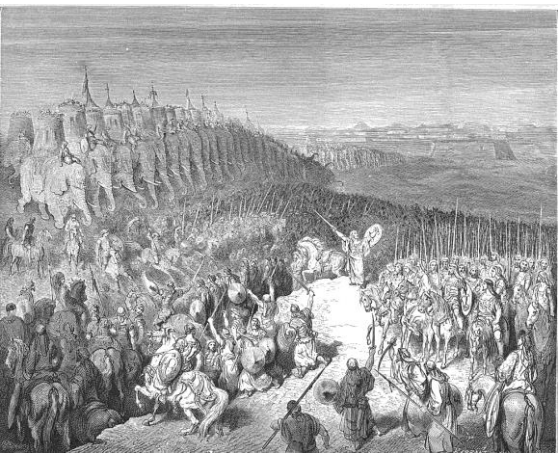
"הנס" -	פך השמן -
הרקע ההיסטורי	פולחן האש בגלות בבל (פרסים); הנס הוא שיהודים מדליקים אש (אך "בשעת סכנה" - בבית; רש"י שם)
המצוקה	טומאת הקדש והשמנים על ידי היינונים
תשועה וניצחון	Ø
תפקיד הכהנים	הכשר על טהרת השמנים (חותמו של כהן גדול)
"עמד"	Ø

נס חנוכה ומלכות החשמונאים – בתלמוד בבלי, במסכת סופרים ובמשנת הרמב"ם

“Al Hanisim” (Nusach Ashkenaz according to Masechet Sofrim 20)

[We thank You] for the miracles for the redemption, for the mighty deeds, for the deliverances, for the wonders for the consolations and for the wars that You performed for our fathers in those days at this season. In the days of Matityahu, son of Yochanan the High Priest, the Hasmonean and his sons, when the evil Greek kingdom rose up against Your people Israel to make them forget Your Torah and to turn them away from the statutes of Your Will— You, in Your abundant mercy, stood by them in their time of distress, You defended their cause, You judged their grievances, You avenged them. You delivered the strong into the hands of the weak, many into the hands of the few, defiled people into the hands of the undefiled, the wicked into the hands of the righteous, and insolent [sinners] into the hands of diligent students of Your Torah. And You made Yourself a great and sanctified name in Your world. And for Your people, Israel, You performed a great deliverance and redemption unto this very day. Afterwards, Your sons entered the Holy of Holies of Your House, cleansed Your Temple, purified Your Sanctuary, and kindled lights in the Courtyards of Your Sanctuary, and designated these eight days of Chanukah to thank and praise Your great Name.

משותף

“על הניסים” (ניאשכנז) ע"פ מסי' סופרים כ')

על הניסים ועל הפרקו ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה: בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו. כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך: ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם. רבת את ריבם. דנת את דינם. נקמת את נקמתם. מסרת גבורים ביד חלשים. ורבים ביד מעטים. וטמאים ביד טהורים. ורשעים ביד צדיקים. וזדים ביד עוסקי תורתך. ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך. ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקו פהיום הזה: ואחר כן באו בניך לךביר ביתך. ופנו את היכלך. וטהרו את מקדשך. והדליקו נרות בחצרות קדשך. וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

ניצחון המכבים, תשועת ישראל, טיהור המקדש וקידוש ה' בעולם	"הנס" -
תיאור המצב על פי התפישה של ארץ ישראל באותו דור: המקדש, תשועת ישראל, "ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקו פהיום הזה"	הרקע ההיסטורי
השכחת התורה והעברת ישראל מחוקי ה'; בקשה לתשועה בימינו "וכן עשה עמנו..." (מס' סופרים)	המצוקה
ניצחון צבאי של אותו הדור, בזכות הקב"ה בלבד	תשועה וניצחון
ציון התקופה והנהגת העם ("בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו. עמדת להם בעת צרתם...")	תפקיד הכהנים
מלכות יוון מול הקב"ה = "כשעמדה ... עמדת"	"עמד"

נצרות מסעי הצלב

...שילך לארץ ישראל לשכון
שם ולא יעמוד בשום פנים
במקום השמד (איגרת השמד)

1138-1204

המרת דת כפויה לאיסלם

“בהיות לבי טרוד לעתים קרובות בפגעי הזמן ומה שגזר ה' עלינו מן הגלות והנדוד בעולם מקצה השמים ועד קצה השמים... כתבתי פירושן במסעותי בדרכים ... בהיותי על גבי האניות בים הגדול” (סוף פרה"מ)

שנה	א. כתבים רבניים	ב. פילוסופיה	ג. רפואה ומדעים
1150			
1160	1161-2: פירושים לתלמוד (רובם נאבדו)		אסטרולוגיה: "מאמר העיבור" על קידוש החודש והלוח היהודי
1170	1158-68: פירוש המשניות 1172: ספר המצוות		כתבים על מתמטיקה
1180	1168-78: משנה תורה		1185: מינוי לרופא בחצר המלכות
1190	"נגיד" = מנהיג של הקהילה היהודית במצרים		1190-1204: כתבים רפואיים
1200	פעילות ציבורית עניפה		
1204			
	החיבור ההלכתי המקיף ביותר, זכה לפירושים רבים לאורך כל הדורות	השפעה ניכרת על מחשבת ישראל ופילוסופיה נוצרית	כתביו הרפואיים תורגמו ללטינית ושמשו ספרו לימוד בימי הביניים

אגרות ותשובות לתלמידים ותלמידות

Gesundheit B, Hadad E: Maimonides [1138-1204]:
Rabbi, Physician and Philosopher, IMAJ 2005;7:547-553.

Benjamin Gesundheit, et al. *Treatment of depression by
Maimonides (1138-1204)*. 2008 Apr;165(4):425-8.

Open Access

Rambam Maimonides Medical Journal

THE MAIMONIDES (RAMBAM) HERITAGE

Maimonides' Appreciation for Medicine

Benjamin Gesundheit, M.D., Ph.D.*

*Department of Jewish Philosophy, Hebrew University Jerusalem, Israel; and The International Center for Cell
Therapy & Cancer Immunotherapy (CTCI), Weizmann Center, Tel Aviv, Israel*

נס חנוכה ומלכות החשמונאים – בתלמוד בבלי, במסכת סופרים ובמשנת הרמב"ם

Rambam (Ch. 3, Halachot 1-3 Hilchot Chanukah)

Halacha 1: During the period of the second Temple, when the Greek **kings** were in power, they issued decrees against the **Jewish** people, attempting to nullify their faith and forbidding them to **study the Torah** or to its commandments. They laid their hands on their wealth and their daughters; they entered the Temple and wrought havoc within, defiling the sacraments that were pure. The **Jews suffered** great difficulties from their enemies, who oppressed them ruthlessly until the God of our fathers had mercy upon them, **saved** and rescued them from the hands of the tyrants. The **sons** of the Hasmoneans, the High Priests, overcame them, defeating the Syrian Greeks, and **saved the Jews** from their power. They **appointed a king** from among the priests, and Israel's sovereignty was restored for a period of more than 200 years, until the destruction of the Second Temple.

Halacha 2: When the **Jews** overcame their enemies and destroyed them, they entered the Sanctuary; this was on the twenty-fifth of Kislev. They could not find any pure oil in the Sanctuary, with the exception of a single cruse. It contained enough oil to burn for merely one day. They lit the arrangement of **candles** from it for eight days until they could crush olives and produce pure oil.

Halacha 3: Accordingly, the Sages of that generation ordained that these eight days, which begin from the twenty-fifth of Kislev, should be commemorated to be days of happiness and praise [of God]. Candles should be lit in the evening at the entrance to the houses on each and every one of these eight nights to publicize and reveal the miracle. These days are called Chanukah. It is forbidden to eulogize and fast on them, as on the days of Purim. Lighting the candles on these days is a Rabbinic mitzvah, like the reading of the Megillah.

רמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"א-ה"ג)

הל' חנוכה פ"ג ה"א-ה"ג:

ה"א: בבית שני כשמלכי יון גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות ופשוטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהורות וצר להם לישראל מאוד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם א-להי אבותינו והשיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והשיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנים עד החורבן השני. ה"ב: וכשגברו ישראל על אויביהם ואיבדום, בחמישה ועשרים בחודש כסליו היה. ונכנסו להיכל, ולא מצאו שמן טהור אלא פך אחד; ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים - עד שכתשו זיתים, והוציאו שמן טהור.

ה"ג: ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים קקריאת המגילה.

משותף

נס פך השמן, ניצחון החשמונאים, חזרת מלכות לישראל "יתר על מאתיים שנים"	"הנס" -
"נס" של פך השמן וניצחון החשמונאים בהקשר הרחב של התחלת תקופה היסטורית חדשה, שהמשיכה מעל 200 שנה עם עצמאות שלטונית לעם ישראל משנה מידות פ"ב מ"ג: "פרצות ... שפרצום מלכי יון ..."	הרקע ההיסטורי
ביטול הדת ("ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות"), לחץ כלכלי ("ופשוטו ידם בממונם"), ולחץ חברתי-דתי ("ובבנותיהם"), כיבוש והריסת ירושלים ("ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות"), טומאת המקדש ("וטמאו הטהורות")	המצוקה
ניצחון צבאי ומדיני של החשמונאי הכהנים הגדולים, שהמשיך למשך 200 שנה עד לחורבן בית שני.	תשועה וניצחון
הכהונים הגדולים פעלו, הושיעו את ישראל, והעמידו מלך לישראל.	תפקיד הכהנים
החשמונאים = "והעמידו מלך מן הכהנים ..."	"עמד"

נס חנוכה ומלכות החשמונאים במשנת הרמב"ם - מקורות

Hilchot Yesodei HaTorah 5,3: All the above [distinctions] apply [only in times] other than times of a **decree**. However, in times of a decree - i.e., when a wicked king like Nebuchadnezzar or his like will arise and **issue a decree against the Jews to nullify their faith** or one of the mitzvot - one should sacrifice one's life rather than transgress any of the other mitzvot, whether one is compelled [to transgress] amidst ten [Jews] or one is compelled [to transgress merely] amidst gentiles.

Mishna Midot 2, 3: Within it was the Soreg, ten handbreadths high. There were thirteen **breaches** in it, which had been originally **made by the kings of Greece**, and when they repaired them they enacted that thirteen prostrations should be made facing them

Hilchot Teshuva 9,2: **In contrast, the Messianic age will be [life within the context of] this world, with the world following its natural pattern except that **sovereignty will return to Israel**.**

Hilchot Melachim 11, 1: In the future, the Messianic king will arise **and renew the Davidic dynasty, restoring it to its initial sovereignty**. He will build the Temple and gather the dispersed of Israel. Then, in his days, the observance of all the statutes will return to their previous state.

Hilchot Brachot 4,2: **One should conclude: "[Blessed are You, God,] who will build Jerusalem," or "...who will comfort His people Israel with the building of Jerusalem."** For this reason, this blessing is referred to as "the blessing of comfort." **Whoever does not mention the kingdom of the House of David in this blessing does not fulfill his obligation, because it is an essential element of the blessing. There will be no complete comfort until the return of the sovereignty to the House of David.**

Explanation to Mishna Yoma 1, 3: "They did not follow the accepted tradition"

Explanation to Mishna Sanhedrin 2,2: This specifically only relates to the Kings of Israel [not Judah] since they were corrupt kings and did not praise the low and did not accept the supremacy of the Torah

Hilchot Taanit 5, 2: These days are the following: The Third of Tishrei. This is the day on which Gedaliah ben Achikam was slain and the ember of Israel that remained was extinguished, causing their exile to become complete.

הל' יסודי התורה ה,ג: וכל הדברים האלו שלא בשעת הגזרה. אבל בשעת הגזרה, והוא שיעמוד מלך רשע כנבוכדנצר וחביריו ויגזור גזרה על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצוות, ייהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצוות בין נאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין עובדי כוכבים.

משנה מידות פ"ב מ"ג: לפנים ממנו סורג גבוה עשרה טפחים ושלוש עשרה פרוצות היו שם שפרצום מלכי יון חזרו וגדרום וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחויות

הלכות תשובה ט,ב: אבל ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך, אלא שהמלכות תחזור לישראל.

הלכות מלכים יא,א: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה, לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם

הלכות ברכות ב,ד: וחותרם בה בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. ולפיכך נקראת ברכה זו נחמה. וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד בברכה זו, לא יצא ידי חובתו, מפני שהיא ענין הברכה, שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד

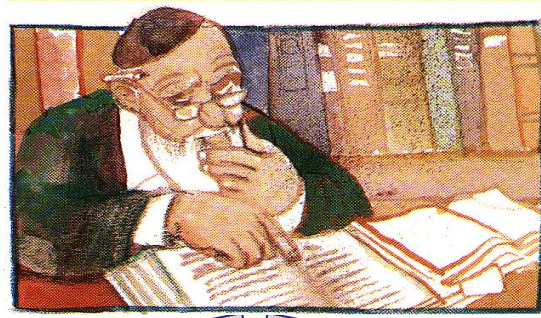
פיהמ"ש יומא א:ג: לא היו הולכים לפי המסורת הישר

פיהמ"ש סנהדרין ב:ב: "זה מלכי ישראל בלבד לפי שהיו עבריינין במלכותם לא היו משבחין השפלות ולא היו נכנעין לדברי תורה"

הל' תעניות ה,ב: ואלו הן יום א שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל הנשארה וסיבב להתם גלותן,

**Rabbi Yehuda
Amital z"z"l
1924-2010**

**"Al Hanisim"
Masechet Sofrim**

**Babylonian Talmud
Shabbat 21b**

Maimonides

